

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

ӘОЖ 316(038)

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПкерліктің Өңірлік даму процесіндегі Астана қаласының жағдайына Әлеуметтік-экономикалық талдау

Тырыз Ш.Ә.

cheengis01@gmail.com

Әлеуметтік ғылымдар факультеті, әлеуметтану кафедрасының 3 – курс студенті

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ (Астана Қазақстан)

Ғылыми жетекші – Смағамбет Б.Ж., ә.ғ.к., доцент

Қазақстан Республикасының өңірлерінде бизнес жүргізу талаптарын әлеуметтанулық зерттеу барысында алынған бастапқы нәтижелер кәсіпкерлікпен айналысу деңгейі орташа деп бағалауға негіз болады. Кәсіпкерлікпен айналысу үшін қаржы және инфрақұрылымдық жоспардың бірқатар мәселелері, әкімшілік кедергілер бар. Бизнесі дамыту талаптарының интегралды индексі орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар қызметі тиімділігінің ең маңызды индикаторларының бірі болып табылады.

Қазақстандағы іскерлік аясы қазіргі уақытта кәсіпкерлік қызметті реттейтін көптеген заңдар және заңнамалық актілермен сипатталады. Жыл сайын осындай құжаттардың саны өсуде. Жиі өзгеріп тұратын экономикалық конъюктураның салдарынан қайта қабылданатын және бұрыннан келе жатқан шешімдер кейде бір-біріне қайшы келеді. Бұл елдегі кәсіпкерлік қызметтің жүзеге асу жағдайларына жағымсыз әсер етіп отыр.

Дегенмен, республикада жеке сектордың дамуын тежейтін мәселелерді уақытылы және жүйелі түрде анықтауға мүмкіндік беретін тиімді механизм әлі шығарылған жоқ. Мұндай механизм іскерлік ортаны жетілдіру мақсатында қандай шараларды іске асыру керектігін анықтау, табылған мәселелердің маңыздылық деңгейіне сүйене отырып, сол шараларды қабылдау басымдылығын белгілеу үшін қажет. Механизм болғанның өзінде, оның орындалуын бақылау тиімсіз шараларды уақытында анықтап, оларды түзетуге үнемі мүмкіндік бермейді. Нәтижесінде қойылған мақсаттарға үнемі қол жете бермейді, ал бұл шешімді қайта қарастыру қажеттілігін тудырады. Сол себепті түрлі мемлекеттік органдардың шешімдерді дайындаудың қолданыстағы тәртібі ілеспелі емес. Мысалы, нормативті актілердің қайшылығынан, мемлекеттік құрылымдардың үйлесімсіз әрекеттерінен, қысқа мерзімді пайданың ұзақ мерзімдіден артықшылығынан, нормативті талаптардың ескіруінен, шенеуніктер жауапкершілігінің төмендігінен еліміздегі шағын және орта бизнестің даму дәрежесі төмен. Мұның барлығы жалпы мемлекеттік басқару тиімділігін төмендетеді, бизнеске әкімшілік қысымды күшейтеді, ел экономикасына салынатын ішкі және сыртқы инвестициялар өсімін тежейді, экономикалық қиындықтардың пайда болуына себеп болады.

Шешім қабылдаудың әр кезеңінде мемлекеттік шараларды қабылдаудың тиімділігін, оларды жүзеге асыруды және мониторингін, қызығушылық білдірген мемлекеттік органдардың нақты координациясы мен барлық ықпал етуші нысаналық топтың пікірін есепке алуды жүзеге асыратын зерттеу жұмыстарының санын көбейту және олардың пікірімен санау республикалық кәсіпкерлікті дамытуға септігін тигізетіні сөзсіз. Осындай мақсатта Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерліктің өңірлік даму процесіне қатысты рейтингке жүргізілген әлеуметтік-экономикалық талдауды жариялауды жөн көріп отырмыз. Бұл мақалада тек Астана қаласының шағын және орта кәсіпкерліктің жеке көрсеткішіне талдау жасалынады.

Әрбір өңірдің позициясы 15 статистикалық көрсеткіш бойынша анықталады, сараптамалық көзқарас тұрғысынан алып қарағанда осы көрсеткіштер өңірдегі кәсіпкерліктің даму деңгейі мен субъектілердің белсенділігін анағұрлым толық сипаттайды. Бұл көрсеткіштерден бөлек ұсынылған Астана қаласындағы ШОК (шағын және орта кәсіпкерлік)

дамуы төрт фактор негізінде талқыланды: бизнестің әлеуетін жақсарту, қаржыландыруға қолжетімділік, қаржылай емес қолдауға қолжетімділік, реттеу ортасы.

Алғашқы қадам бойынша өңірлерге 15 статистикалық көрсеткіштің әрқайсысы бойынша орын тағайындалады. Бірінші орынға көрсеткіштері айтарлықтай жақсы өңір орналасады, соңғы орынға – көрсеткіш деңгейлері төмен аймақтар орналастырылады. Бұдан әрі орындар көрсеткіштер блогына сәйкес бір-біріне қосылады.

Өңірдің қорытынды орны әрбір төрт статистикалық блок бойынша өңірдің қорытынды сомасына, сонымен қатар субъективті рейтинг бойынша анықталады. Орын сомасы аз болған сайын өңірдің старттық рейтингтегі орны анағұрлым алыс болады. Егер екі немесе одан да көп өңір бірдей орынға қол жеткізетін болса, онда олар бизнес әлеуетін дамыту жағдайы бойынша қайтадан ранжирленеді: бизнес әлеуетін жақсарту жағдайы бойынша айтарлықтай жоғары орында тұрған өңір рейтингте де жоғары орынды иеленеді.

1- кесте

2013 жылғы қаңтар-қазанда ШОК субъектілері қызметінің негізгі көрсеткіштері

	ШОК белсенді субъектілерінің саны	Жұмыспен қамтылғандар саны	Өнім (тауарлар, қызмет көрсетулер) шығарылымы
Қазақстан Республикасы	99,2	104,9	101,2
Ақмола	89,6	102,1	104,7
Ақтөбе	96,4	108,3	101,4
Алматы	90,2	98,6	100,4
Атырау	96,5	107,6	100,4
Батыс Қазақстан	95,8	108,7	100,6
Жамбыл	101,8	108,2	105,8
Қарағанды	103,7	104,2	101,3
Қостанай	94,0	101,9	105,7
Қызылорда	106,5	105,9	100,2
Маңғыстау	96,8	108,4	100,1
Оңтүстік Қазақстан	104,3	104,7	101,6
Павлодар	97,7	106,6	101,0
Солтүстік Қазақстан	95,1	101,6	100,2
Шығыс Қазақстан	95,8	104,6	101,8
Астана қ.	99,5	108,1	100,7
Алматы қ.	111,8	106,8	100,5

Жиынтық рейтинг

Осы бөлімдегі интегралдық индексті есептеуге қосымша кәсіпкерлердің әлеуметтік сауалнамасы негізінде статистикалық факторлар кіретін жиынтық индекстің есебі ұсынылған. Бұл факторлар шағын және орта бизнесті дамытудың негізгі шарттарын бейнелейді және кәсіпкерлікті дамытудағы әртүрлі бағыттар мен өңірлердің қолдау шараларын қадағалап отыруға, олардың дамуындағы және шағын және орта бизнесті қолдау шараларын іске асырудағы теңсіздікті бағалауға мүмкіндік береді және субъектілердің белсенділік дәрежесін көрсетеді.

Статистикалық деректер мен кәсіпкерлерге сауалнама жүргізу қорытындыларын талдау нәтижелері субъектілердің белсенділігі бойынша жиынтық рейтингтің көшбасшысы

Ақмола, Ақтөбе және Алматы облыстары болып табылады. Ақмола облысында бизнес-климаттың барлық факторлары бойынша жағдай, сондықтан көрсеткіштер жоғары.

Шығыс Қазақстан, Астана және Алматы өңірлері рейтингте соңғы орындарға ие болған.

Астана қаласы

Өңірдің орны: 13-орын

Аумағы: 710 км²

Халқы: 778,1 мың адам

Орташа жан басына

шаққандағы ақшалай табыстары: 97 289 теңге

Халықтың жан басына

шаққандағы ЖІӨ: 3 573,0 мың теңге

Халықтың 1000 адамына

келетін кәсіпорындар саны: 92

Өңірдегі жалпы жұмыспен

қамтылғандардың ішіндегі ШОБ

жұмыспен қамтылғандардың үлесі:

42,08%

№	Факторлар	Рейтинг
1	Бизнес әлеуетін жақсарту	1
2	Қаржыландыруға қолжетімділік	7
3	Қаржылық емес қолдауға қолжетімділік	14
4	Реттеу ортасы	15
5	Субъективті индекс	11

1 - фактор. Бизнес әлеуетін жақсарту бойынша талдау

«Бизнес әлеуетін жақсарту» факторларының блогы бойынша Астана көш бастайды және рейтингте 1-орынға ие болады.

Астана қаласындағы жоғары көрсеткіштер ШОК субъектілері ағынының коэффициенті (1-орын) мен ШОК субъектілері өндірген өнімдердің үлесі бойынша (2-орын) көрінеді. Астана қаласы ШОК субъектілерінің өндірген өнімдерінің үлесі бойынша төмен көрсеткіштен (5-орын) көрсетті.

Өңірлік рейтингте тіркелгендердің жалпы санынан белсенді ШОК субъектілерінің үлесі бойынша көрсеткіші өте төмен болып табылады.

2 - фактор. Қаржыландыруға қолжетімділік бойынша талдау

Қаржыландыруға қолжетімділік бойынша өңір 7-орынға ие. Факторлардың осы блогында Астана қаласы қаржылық қолдауға ие болған ШОК субъектілерінің үлесі бойынша ең төмен көрсеткіштен орын алады. (1-орын). Өзге көрсеткіштер бойынша өңір Қазақстан бойынша орташа орындарға ие:

- жобалардың жалпы санына субсидиялау бойынша мақұлданған жобалардың қатынасы (6-орын);

- ШКУ бөлінген шағын кредиттер қатынасы бойынша (6-орын);

- банктердің берген кредиттерінің жалпы санындағы ШОК субъектілеріне банктердің берген кредиттерінің үлесі (7-орын).

3 - фактор. Қаржылық емес қолдауға қолжетімділік бойынша талдау

Өңір қаржылық емес қолдауға қолжетімділік бойынша небары 14-орынға ие болады. Өңір, негізінен, факторлардың осы блогында төмен көрсеткіштерді:

- ШОК субъектілерін бизнес-инкубаторлардың қамтуы бойынша (14-орын);

- БЖК-2020 бағдарламасы шеңберіндегі ШОК жұмыспен қамтылғандардың жалпы санынан тұрақты жұмыс орындарымен қамтылғандар үлесі бойынша (14-орын);

- ШОК белсенді субъектілері жалпы санының оқыту бағдарламаларымен қамтылған белсенді ШОК субъектілерінің үлесі бойынша (16-орын) көрсетеді. ШОК субъектілерін технопарктермен қамту бойынша да жақсы көрсеткішке ие (4-орын).

4 - фактор. Реттеу ортасы бойынша талдау

«Реттеу ортасы» факторларының блогы бойынша Астана қаласы 15-орынға ие болады. Өңір заңнаманы бұзушылық деңгейі бойынша неғұрлым жоғары көрсеткішке ие (8-орын), алайда мемлекеттік бақылауды шоғырландыру (15-орын) және жоспардан тыс тексерулер үлесі бойынша (16-орын) көрсеткіштері төмен болып отыр.

5 - фактор. Субъективті рейтинг бойынша талдау

Кәсіпкерлерге жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша өңір 11-орынға ие болады. Кәсіпкерлер әртүрлі факторлар бойынша орташадан айырмашылығы шамалы не болмаса төмен деуге болатын баға берді:

- «мемлекеттік қолдау» факторы бойынша орташа баға 2,40 болғанда - 2,19;
- «адами ресурстар» факторы бойынша орташа баға 3,01 болғанда – 2,98;
- «әкімшілік реттеу» факторы бойынша орташа баға 3,43 болғанда – 2,94;
- «жылжымайтын мүлік және инфрақұрылым» факторы бойынша орташа баға 2,94 болғанда – 3,07.

- «қаржылық ресурстар» факторы бойынша орташа баға 2,33 болғанда - 2,46.

Статистикалық деректер мен кәсіпкерлерге сауалнама жүргізу нәтижелерін талдау Астана қаласында қаржылық емес қолдауға қолжетімділікке және реттеу ортасына баса назар аудару қажеттігін көрсетті.

Астана қаласындағы шағын және орта кәсіпкерліктің даму дәрежесі көрсеткіші бойынша, мемлекеттік органдардың жеке кәсіпкерлерге қатысты іс жүргізуі жағымды және жағымсыз субъектілер әсерін бөліп алды, яғни 50% көрсеткішті көрсетеді. Кәсіпкерлердің көпшілігі қиын жағдайларға, соның ішінде салық комитетінің жоспардан тыс тексерісі кезінде тап болатындығы туралы айтады, алайда соңғы жылдары салық төлеу қызметі операциялары электронды форматқа өтті.

Ал жемқорлық мәселесіне келсек, қала ішінде аса үлкен көрсеткішті құрамағанмен, шекара қызметіне қатысты бұл құбылыс 30% шамасында. Басқа өңірлерге қарағанда, Астана қаласының кәсіпкерлері қаржылық мәселеге негативті пікірлерін білдірді. Банктік шағын несиелерге қол жеткізу мүмкіндігі өте төмен. Ол құжаттар жинау процесінің толықтай бюрократиялануы мен берілген ақшаның мемлекет тарапынан қатаң қадағаланатынымен тікелей байланысты.

Мемлекеттік бағдарламалардың көпшілігі жеке кәсіпкерлерді қолдауға бағытталғанның өзінде, ол туралы Астана кәсіпкерлерінің ақпараттану дәрежесі төмен. Бұл жағдайдың қадағаланбауы мемлекеттік бағдарламалардың дұрыс, толықтай жүзеге асуына мүмкіндік бермейді.

Көлік инфрақұрылымының Астана қаласында жақсы қарқынмен дамып келе жатқанын қала тұрғындары растайды. Адам ресурстарының сапасы да, саны да Астана қаласының кәсіпкерлерін толық қанағаттандырады, бірақ Қазақстан Республикасында басқару ісі мен кәсіби мамандардың деңгейін үнемі жетілдіруге көңіл бөлінуі тиіс.

Астана қаласында тіркелген кәсіпкерлердің жартысынан астамы 3 жылдан бері жеке іспен айналысса, әрбір үшінші кәсіпкердің ісіне 1-3 жыл болған, тек кәсіпкерлердің 15% ғана осы салада орныққандар. Өңірлерден Астана қаласына көшіп келудің өзі жеке тұлғаға шаруашылық мотивтер пакетін ұсынады. Жалпы алғанда, Астана мен оған жақын орналасқан аудандарда кәсіпкерліктің даму болашағының позитивті тұстары басымырақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. The global competitiveness report 2012-2013. World economic forum.
2. Doing business 2014. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises.
3. Қазақстан Республикасының статистика бойынша агенттігі www.stat.gov.kz
4. Экономикалық зерттеулер институтының деректері «Қазақстан: кәсіпкерлік климат–2013» www.economy.kz
5. Деловой климат России: «Индекс опоры–2012» www.new.opora.ru